

СТАНОВИЩЕ

за хабилитационния труд на гл.ас. д-р Петър Пламенов

Обещанията на интересното. Естетическият обрат във философското наследство на Артур Шопенхауер

от проф. д.ф.н. Георги Каприев (Катедра по история на философията, ФФ, СУ)

Обещанията на интересното. Естетическият обрат във философското наследство на Артур Шопенхауер, който текст д-р Пламенов предлага като хабилитационен труд, заявява и провежда една необичайна, оригинална гледна точка, откриваща пред него изследователска перспектива, която няма как да бъде мислена като тривиална. Той успява да обхване и изтълкува основните философски полета и позиции на Шопенхауер, извеждайки естетическите му тези не като приложно следствие от фундамента на философската му програма, а като съставна част от този фундамент.

Убеден съм, че колегите, автори на рецензии, ще подложат на грижлив анализ изследването на д-р Пламенов в пълнота. Аз ще си позволя да ползвам ограничаващия обем на жанра „становище“, за да се концентрирам върху момент, имащ, според мен, несъмнена важност. Ще се опитам да покажа, че той е съществен за изследванията върху европейската култура от последните две столетия, за установяването на новите измерения в нея и на нейната динамика.

Става дума за типа полагане на изходния момент на изследването и оста, около която то се разгръща. Това е анализът на „интересното“, тъй както е заложен в приживе непубликувания Шопенхауеров фрагмент „За интересното“, чийто цялостен български превод е предложен като приложение към хабилитационния текст (позиция, разшифрована от д-р Пламенов и сред други възлови текстове на Шопенхауер). Както самата теза, така и двусмисленото ѝ развиване, а също и историческото разгръщане на „интересното“ в сферата на естетическото, ни откриват възможност за поглед към генезиса на една нагласа, оказвала и оказваща решително въздействие върху преформулирането на естетическите теоретични постановки, а и върху преосмислянето на смисъла, влаган в понятието „изкуство“.

Текстът на Шопенхауер *Über das Interessante*, станал достъпен за масовия читател в края на XIX в., се захваща с различаването на „красотата“ от „интересното“. Красотата се тълкува като отразяване на идеите за света и човека – тя води към тяхното познание: красотата е неотделимо свойство на станалата познаваема идея. Красотата се обръща към познанието, не към волята, и даже предполага пълно мълчание на волята. Интересното Шопенхауер открива най-вече в прозата и драмата. Представяните там обстоятелства изискват причастност, същата, каквато изпитваме, когато сме заплетени лично в подобни обстоятелства. Налице е задвижване на волята, а не на чистото познание. Затова думата „интересно“ служи за обозначаване на всичко, което придобива съчувствието на индивидуалната воля. В това се проявява разликата между красивото и интересното: първото се отнася към познанието, и то към най-чистото; второто въздейства на волята.

Красивото е същинската цел на всяко изкуство. Въпросът, поставен от Шопенхауер, е дали интересното е някаква втора негова цел, или е средство за представянето на красивото, или се въвежда като някаква съществена акциденция и е налично само

докато е налице красивото, или е най-малкото съвместимо с главната цел, или пък влиза в противоречие с нея и ѝ вреди.

Интересното е свързано с красивото посредством истината, при което именно истината въвежда заблудението: чрез прескачането на границата на самото изкуство. Тогава обаче интересното престава да е средство за представянето на красивото, тоест за споделяне на познанието на идеите. Затова просто интересното произведение не е задължително красиво. То по-скоро може да се окаже напълно празно откъм красивото. Красивото и интересното не стоят в необходима връзка. Все пак те са съвместими, когато красивото остава цел на изкуството. Иначе красивото противостои на интересното. В най-добрия случай, интересното е тялото на (стихо)творението, а красивото е душата. В епоса и драмата интересното, като необходимо свойство на действието, е материята, а красивото е формата: тя се нуждае от интересното, за да стане видима.

Шопенхауер успява да улови и две други характеристики, свързани с интересното в изкуството. Първата е, че то успява да въздейства върху множеството от хората (което не важи за красивото). Втората е, че произведенията, чиято ценност се състои в интересното, губят при повторение, защото не могат да постигнат успех чрез вече познатото. Те стават скучни за зрителя. Обратно, произведенията, чиято ценност се състои в красивото, печелят от по-честото повторение, защото биват все повече разбирани.

Д-р Пламенов точно разшифрова, че слагането на акцента върху интересното отвежда в последна сметка към една философия на скуката и отчаянието, в чиято основа стои естетиката на несъзнаваното, свързана със съзерцаването на интересното с неговите безгранични обещания. Той установява характерното за днешното време травматично разрушаване на доверието в красотата, и разрушаването на естетическата ситуация, балансираща върху равенството между красота и истина. Фиксира „прехода към приятното, закачливото, играта, забавлението, веселието и безгрижието, които макар и да не могат да постигнат някакво високо и въобразено духовно „спасение“, поне носят миг отдих от усилието на съществуването и дават илюзии за цялостен смисъл“.

Д-р Пламенов аргументирано извежда, че „Шопенхауер всъщност се превръща в първия пророк на новата неklasическа, революционна, съмняваща се, гневна и бунтовна естетика на експеримента, на грозното“. Че той някак си „спомага за формирането на новите естетики на непримиримостта и тяхното смело прескачане на границите, на несъвместимостта с традициите и безкрайните авангарди, породили изкуството за мига – хепънинга, пърформанса, инсталацията, а не за вечността; изкуството на хулата, шока и епатажа, на развихрилото се беснеещо интересно в образите на задъханите трансгресии, бързите забавления, предизвикателните любопитства и на вечното, неистово жаждане за ново и ново. Така интересното става спонтанен медиатор на трайно формираното се актуално предпочитание към невиданото, куриозното, невкусваното, непрехитяваното, на иновативната новост на бриколажа, *ready made* и концептуал арта“.

Той основателно забелязва, че „ако все пак е възможно едно изследване да разпознае и назове своите основни приносни моменти, то те в случая скромно биха се изразили в първото по рода си повдигане на темата за интересното като самостоятелна и

независима естетическа категория, притежаваща своя собствена разпознаваема аура, положена в контекста на нейното предромантическо пораждање при френските моралисти, изковаване и проверка в тайнственото, загадъчното, другото, сензационното, екзотичното, отвъдното и различното в пределите на романтизма и съсредоточаването върху детайлния ѝ анализ в постромантическата панволунтаристка теория на Шопенхауер, който го разпознава като срещуположна на красотата категория с мощен продуктивен потенциал по отношение на словесните изкуства“.

Съществено в изследването на д-р Пламенов е именно извеждането на двойствеността на интересното като част от общата идея за изкуството. Обвързването му с любопитството, както и свързването му с характера, в контекста на Шопенхауеровата философия и съответната ѝ естетика. Интересното се оказва системния механизъм за „снемането“ на субекта и обекта в контекста на антропоцентричния тип естетика, разгръщан от Шопенхауер.

Д-р Пламенов експлицитно подчертава, че в края на XIX в. се извършва решително откъсване от сциентичната и естетическа платформа, положена още от Августин. Той именно разграничава същественото знание от знанието, водено от любопитство, което следва да се отхвърля. Във времето на Шопенхауер меродавни се оказват, както показва д-р Пламенов, романтиците с техния нагон към екзотичното, необичайното, куриозното, което може да бъде такова само от перспективата на „характера“, сиреч на „субективното“: критерият преминава да страната на реципиращия субект и на нищо друго – една от решаващите характеристики на т.нар. бел епок, времето, в което се публикува и фрагментът на Шопенхауер за „интересното“.

Оттук би могло да се премине към анализи на типа изкуство в епохата на неговото масово възпроизводство (вж. В. Бенямин) и да се продължи към изкуството в епохата на масовите комуникационни мрежи. Още през 60-те години на XX в. се променя дефиницията за изкуство, което започва да се тълкува не като съществен път за постигане чрез красивото (респ. прекрасното) на истината, а като проблематизиране на всекидневната ситуация на реципиента. Критерият за естетично преминава на страната на субекта-възприемател, консуматора. То предполага разпад на нормативността в сферата на естетическото, която нормативност се отстоява и в естетиката, и в онтологията на Шопенхауер. Тези развития са само маркирани в реабилитационния труд на д-р Пламенов, но така, че да стане ясно: те са обект на бъдещите му изследвания.

Очертаната от мен изследователска зона е само част (настоявам: базисна, фундаментална част) от изследването на д-р Пламенов, представено в реабилитационния му труд. Дори само това да беше (а то включва далеч не само това), ангажирам се да отстоявам приносния и евристичен характер на неговото изследване.

Това именно ми дава основание да апелирам за присъждането на длъжността „доцент“ на д-р Петър Пламенов, за което убедено ще гласувам.

5.11.2018, София

(проф. д.ф.н. Георги Каприев)